

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF MACEDONIAN PROFESSIONAL MUSIC AND THE ROLE OF COMPOSER VLASTIMIR NIKOLOVSKI

Dr. Ogenka Gerasimovska

ognenkag@gmail.com

Publisher info:

Title:

Review of the Institute of History
and Archaeology RIHA

web address:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/RIHA>

ISSN: 2671-3144

eISSN: 2671-3152

First Published: 2010

Subject:

history, archaeology, anthropology
history of art, ethnology,
other humanities

Publisher:

Institute of History and Archaeology
FON, Goce Delcev University

Editor in Chief:

Ljuben Tevdovski
Goce Delcev University, Macedonia
ljuben.tevdovski@ugd.edu.mk

Editorial Board:

Todor Chepreganov
Goce Delcev University, Macedonia
Nevena Trajkov
Florida International University, USA
Trajce Nacev
Goce Delcev University, Macedonia
Jaromir Benes
Univer.of South Bohemia, Czech
Republic
Stojko Stojkov
Goce Delcev University, Macedonia
Aleksandar Bulatovic
Institute of Archaeology, Serbia
Verica Josimovska
Goce Delcev University, Macedonia
Svetla Petrova
Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria
Oliver Cackov
Goce Delcev University, Macedonia
Vladimir D. Mihajlovic
University of Belgrade
Martin Husar
Constantine the Philosopher University,
Slovakia

Abstract

Macedonian professional music was formed gradually through a complex interaction of historical, cultural and artistic processes. Its development cannot be understood without considering the folk tradition, church singing, urban musical practice and amateur musical forms that preceded organized professional musical life. After the Second World War, through the establishment of music schools, orchestral ensembles, opera and ballet, professional associations, music festivals and higher music education, Macedonian musical culture acquired a modern organizational and artistic form. Within this historical process, the composer, pedagogue, essayist, professor and academician Vlastimir Nikolovski occupies an important position. His activity is connected with the education of musical personnel, the development of the national compositional school, the modern treatment of Macedonian musical tradition and the affirmation of Macedonian professional music. As a member of the second generation of Macedonian composers, a pedagogue, an essayist and the author of an extensive oeuvre, Nikolovski confirms the maturity of Macedonian professional music.

Keywords: Macedonian professional music; Vlastimir Nikolovski; national compositional school; music history; Macedonian musical tradition; Union of Composers of Macedonia

Д-р Огненка Герасимовска

ИСТОРИСКИОТ ТЕК НА МАКЕДОНСКАТА ПРОФЕСИОНАЛНА МУЗИКА И УЛОГАТА НА КОМПОЗИТОРОТ ВЛАСТИМИР НИКОЛОВСКИ

1. Вовед

Историјата на македонската професионална музика е тесно поврзана со историските, општествените и културните услови во кои се развивал македонскиот народ. Македонскиот простор влегува во модерниот период во сложени политички околности, обележани со војни, поделби, туѓи управи и ограничени можности за национално културно организирање. Во таков контекст, професионалната музичка култура не можела да се развива со истата временска динамика како во европските средини во кои музичките училишта, конзерваториумите, оркестрите и концертниот живот биле оформени многу порано.

Оваа различна развојна динамика може да се согледа преку споредба со европските и балканските културни центри. Парискиот конзерваториум е основан во 1795 година, Виенскиот конзерваториум својата историја ја поврзува со 1817 година, Хрватскиот гласбен завод во Загреб со 1827 година, а Белградската филхармонија со 1923 година (Conservatoire de Paris; University of Music and Performing Arts Vienna; Croatian Music Institute; Белградска филхармонија). Овие примери ја покажуваат временската разлика меѓу европските музички центри и македонскиот простор, каде главните облици на професионален музички живот се оформуваат особено интензивно по Втората светска војна.

Војните, поделбите, туѓите управи и ограничените можности за национално културно организирање влијаеле врз бавниот развој на професионалниот музички живот во Македонија. Во такви услови, музиката најсилно се практикувала и пренесувала преку народната песна, ората, обредните напеви, црковното пеење, градската песна и аматерското музицирање. Овие музички облици не биле замена за професионална музичка култура, туку нејзина историска основа. Композиторот Властимир Николовски, пишувајќи за музичкото творештво и музичката практика во

Вардарска Македонија во времето на Народноослободителната борба, укажува дека во услови на непостоење национална слобода и прогони, музичкото творештво и репродукција на овој регион најчесто се сведуваат на аматеризам или полупрофесионализам (Николовски, 1986, стр. 93).

По Втората светска војна започнува нова фаза во развојот на музичкиот живот во Македонија. Со појавата на професионалниот симфониски оркестар, операта, балетот, музичките училишта, професионалните здруженија, радиофонските состави, музичките манифестации и високото музичко образование се создаваат услови за организирана уметничка продукција, образување кадар и афирмација на домашното творештво. Во таа развојна линија, Властимир Николовски се појавува како една од значајните личности на македонската професионална музика: припадник на втората генерација македонски композитори, педагог во создавањето музички кадар, есеист и музички мислител, како и автор чиј опус ја потврдува зрелоста на македонската национална композиторска школа.

Целта на овој труд е да го прикаже историскиот тек на македонската професионална музика, од општествено-политичките услови во првата половина на дваесеттиот век до повоеното создавање професионален музички живот, со посебен осврт врз улогата на академик Властимир Николовски во тој процес.

2. Општествено-политичките услови и музичката култура во Македонија до средината на дваесеттиот век

Создавањето професионален музички живот подразбира постепено оформување на образовни средишта, изведувачки состави, творечка практика, публика и јавна културна поддршка. Во Македонија овие услови се развиваат во тесна врска со политичките и општествените околности на првата половина од дваесеттиот век, кога народната, црковната, градската и аматерската музичка практика ја носат главната културна тежина.

Во овој период народната традиција има улога на културна меморија. Таа не е само звучна практика, туку простор во кој се зачувуваат јазикот, обичаите, колективното искуство и чувството на припадност. Марко Коловски ја поставува

народната традиција како еден од суштинските извори од кои подоцна ќе се развива македонската професионална музика. Во тој контекст, народната музичка традиција може да се разбере како културна основа што во историски погоден момент ќе биде преобразена во уметнички јазик на македонските композитори (Коловски, 1996).

Во ваквата културна средина особено значајна е дејноста на собирачите, запишувачите и раните музички дејци. Марко Цепенков претставува една од најважните фигури во зачувувањето на македонските народни умотворби и во документирањето на усната традиција. Неговата работа е значајна за разбирањето на културната основа од која подоцна ќе се развива македонската уметничка музика. Од музичко-историски аспект, Атанас Бадев има посебно место како композитор, педагог и музички деец од крајот на деветнаесеттиот век. Неговото творештво и дејност се сметаат за еден од почетоците на професионалната музика на територијата на денешна Македонија. Бадев ја поврзува народната музичка основа со хорската практика, нотната писменост и професионалното музичко образование (Голабовски, 1999; Ортаков, 1982).

Оттука, македонската професионална музика треба да се разбере како резултат на долг и постепен процес: од усна традиција кон нотирање, од аматерско музицирање кон организирана изведувачка практика, од хорски минијатури кон посложени форми, од локална културна активност кон национална музичка школа.

3. Првата генерација македонски композитори и улогата на Белград како образовен центар

Периодот меѓу двете светски војни е време во кое се создаваат услови за појава на првите македонски композитори и за раздвижување на културниот живот. Првата генерација македонски композитори ги поставува темелите на професионалниот музички живот во Македонија и го трасира патот на идните генерации. Стефан Гајдов, Живко Фирфов, Тодор Скаловски, Трајко Прокопиев и Петре Богданов-Кочко го оформуваат првиот професионален композиторски слој во македонската музика (Голабовски, 1999; Ортаков, 1982).

Нивното образование во Белград има значајна улога во пренесувањето на професионални музички знаења во Македонија, каде во тоа време сè уште не постоела развиена високообразовна музичка средина. Белградскиот музички центар бил значаен за првичната едукација на првата генерација македонски композитори, како и за високо образованите македонски музичари од втората генерација. Во овој простор македонските автори доаѓале во контакт со различни стилски стремежи: напуштање на доцноромантичарскиот јазик, интерес за националниот стил, влијанија од европскиот импресионизам и подоцнежни авангардни тенденции.

Првите творби на македонските композитори најчесто се хорски минијатури, создадени под влијание на руската духовна хорска традиција од деветнаесеттиот век и врз основа на македонскиот музички фолклор. Хорската музика е логична форма за оваа фаза, бидејќи бара помал изведувачки апарат, а истовремено овозможува колективен израз, национална боја и поврзаност со текстот и народната традиција.

Во овој период важна е и улогата на професорот и композитор Стефан Гајдов во првичното музичко оформување на младиот Властимир Николовски. Така се создава историска врска меѓу првата и втората генерација македонски композитори: првата генерација ги поставува темелите на професионалното музичко творештво, додека втората генерација, на која ѝ припаѓа Властимир Николовски, го проширува тој развој кон посложени жанрови, подолги форми и современ музички јазик.

Во повоениот југословенски културен контекст, традицијата се третираше како важен извор за современ уметнички израз и како средство за поврзување на новото творештво со општествената и културната состојба. Во музиката ова се препознава преку масовните песни, револуционерната тематика и поврзувањето на актуелните текстови со традиционалниот музички фолклор. Николовски забележува дека по капитулацијата на Кралството Југославија и со воспоставувањето врски со напредната младина од Бугарија, во регионот почнува да доминира советската масовка; подоцна, со промените на Балканот, се појавуваат музички секции, дувачки оркестри, воени и градски хорови, што придонесува за збогатување на репертоарот и појава на компонирани песни и маршеви (Николовски, 1986, стр. 94–95).

4. Повоеното создавање професионален музички живот во Македонија

По Втората светска војна започнува најинтензивната фаза во развојот на професионалниот музички живот во Македонија. Во краток временски период се создаваат главните образовни, изведувачки, сценски и организациски форми што ќе ја определат идната музичка култура.

Во периодот меѓу двете светски војни веќе постојат аматерски хорски друштва, аматерски инструментални ансамбли и музички училишни иницијативи. Во 1937 година е формирано музичкото училиште „Стефан Мокрањац“ во Скопје, значаен чекор кон систематско музичко образование. По ослободувањето, на 24 ноември 1944 година во Скопје е формиран првиот професионален симфониски оркестар, зачетокот на Македонската филхармонија. Со ова се создава основа за професионална оркестарска практика, изведба на симфониски и концертни дела, како и за поттикнување домашен оркестарски репертоар (Голабовски, 1999; Ортаков, 1982).

Во 1947 година е создадено Друштвото на продуктивни и репродуктивни музичари на Македонија. Ова здружение претставува важна почетна форма на професионално организирање на музичките творци и изведувачи. Од него подоцна се оформуваат денешниот Сојуз на композиторите на Македонија и Сојузот на музичките уметници. Овој развоен континуитет покажува како првичната заедничка организација постепено се разгранува според различните професионални профили во музичкиот живот во Македонија (Коловски, 1997).

На 9 мај 1947 година е изведена првата оперска претстава во Македонија — „Кавалерија Рустикана“ од Пиетро Маскањи. Во оваа изведба значајна улога имал композиторот и оперски солист Петре Богданов-Кочко, кој настапил како солист во претставата. На 1 јануари 1948 година официјално е формирана Операта во рамките на Македонскиот народен театар во Скопје. Истата година е формирана и Дирекцијата за култура и уметност во Скопје. Со изведбата на првата балетска претстава „Бахчисарајската фонтана“ од Борис Асафјев во 1949 година е создаден и првиот скопски професионален балетски ансамбл (Голабовски, 1999; Герасимовска-Димитровска, 2019).

Паралелно се развива и радиофонската музичка практика. Во 1945 година е основан хорот на Радио Скопје, со Стефан Гајдов како прв диригент; во истата развојна

линија подоцна се јавуваат и други радиофонски состави, меѓу кои гудачки ансамбл. Ваквите состави се значајни бидејќи радиото овозможува ширење на музичката култура надвор од концертната сала и допирање до поширок аудиториум. Во 1953 година е отворена Катедрата за музика во рамките на Вишата педагошка школа, а на 1 декември 1966 година започнува со работа Високата музичка школа, подоцна Факултет за музичка уметност во Скопје (Голабовски, 1999; Герасимовска-Димитровска, 2019).

Во 1963 година во Битола е формирана Музичката младина на Македонија, организација што има значајна улога во музичките активности насочени кон младите и кон ширењето на музичката култура. Овој развој покажува дека македонската професионална музика не се создава само во рамките на композиторскиот опус, туку и преку образовни, изведувачки, медиумски и младински културни форми.

Од оваа хронологија произлегува јасна слика за брзиот и интензивен развој на македонската професионална музика по Втората светска војна. За две децении се поставуваат основите на оркестарскиот, оперскиот, балетскиот, радиофонскиот, педагошкиот и високошколскиот музички живот. Во тој процес се создаваат услови за појава на нови генерации композитори и изведувачи, а македонската музика почнува да функционира како организирана професионална култура.

5. Музичките манифестации, културната сцена и прекините во развојот

Развојот на професионалната музика не се состои само во создавање училишта, ансамбли и сценски тела. Подеднакво важни се музичките манифестации, бидејќи тие создаваат простор за изведба, рецепција, критика, споредба, афирмација и културна видливост.

Со формирањето на Дирекцијата за култура и уметност во 1948 година во Скопје се поставуваат темелите на фестивалите „Скопско лето“ и „Есенски музички свечености“. Во 1961 година е создаден фестивалот „Охридско лето“ кој прераснува во еден од фестивалите со најголемо реноме на Балканот. Во 1972 година се создадени „Мајски оперски вечери“, а во 1975 година „Струшка музичка есен“, научна и концертна манифестација посветена на македонската современа музика (Герасимовска-Димитровска, 2019).

Особено значење за развојот на македонската професионална музика има фестивалот „Денови на македонската музика“, првпат организирани во јануари 1978 година. Според Марко Коловски, оваа манифестација на Сојузот на композиторите на Македонија станува „незаобиколен фактор“ во презентацијата, афирмацијата и стимулирањето на музичкото творештво и исполнителството (Коловски, 1997, стр. 7). Овој исказ ја истакнува улогата на манифестацијата како место за изведба, вреднување и поттикнување на македонската професионална музика.

Музичките манифестации ја менуваат културната географија на земјата. Од почетокот на деведесеттите години музичкиот живот се проширува и во други градови преку „Штипско културно лето“, „Битолско лето“, „Прилепско лето“, „Гевгелиска пролет“, а подоцна и преку фестивали како „Интерфест Битола“ и „Златна лира“. Со тоа професионалната музика постепено излегува од централизираната рамка и почнува да се појавува како поширока културна практика.

Развојот на музичката култура не се одвивал без прекини. Скопскиот земјотрес од 26 јули 1963 година сериозно ги погодил условите за работа на големите ансамбли и сценски тела. Според Снежана Анастасова-Чадиковска, земјотресот ја лишил музичката интерпретатива од публиката и од условите за постоење, особено во однос на Операта и Филхармонијата (Анастасова-Чадиковска, 1997, стр. 15). Поради таквиот прекин во дејствувањето на големите ансамбли, во следниот период се зголемува значењето на солистичката активност и камерните состави, кои стануваат важен простор за продолжување и обновување на музичкиот живот.

6. Втората генерација македонски композитори и улогата на Властимир Николовски

Со подобрувањето на општествените услови, развојот на музичкото образование и создавањето изведувачки кадар, се појавува втората генерација македонски професионални композитори. Во оваа генерација се вбројуваат Благој Ивановски, Кирил Македонски и Властимир Николовски. За разлика од првата генерација, кај која преовладува хорската музика, втората генерација покажува поголема жанровска разновидност, проширен изведувачки апарат, посложени форми и подолги композициони целини (Голабовски, 1999; Герасимовска-Димитровска, 2019).

Властимир Николовски, пишувајќи за повоеното македонско музичко творештво, забележува дека со демократизацијата на општеството, со нараснувањето на изведувачките кадри и со професионалното оформување на музичките творци, состојбата кон средината на шеесеттите години почнува да се подобрува. Тој посочува појава на волуменозни форми како кантата, ораториум и симфониска поема, како и дела со хуманистички творечки пораки (Николовски, 1982а, стр. 72). Овој став ја потврдува врската меѓу општествените услови, професионалниот кадар и проширувањето на композиторските можности.

Втората генерација македонски композитори продолжува да ја негува македонската музичка традиција, но со поизразен индивидуален пристап. Фолклорот не се јавува секогаш како директен цитат, туку како ритмичка, мелодиска, драматуршка или звучна основа врз која се гради современ авторски израз. Со тоа македонската традиција не останува само етнографски материјал, туку станува дел од професионалниот композиторски јазик.

Националниот стил во овој контекст не треба да се сфати како затворена категорија. Според Надежда Мосусова, во словенските и балканските музички култури националниот стил се поврзува со употребата или имитацијата на народни мелодии и ритми, како врска меѓу народната и професионалната музика (Мосусова, 1991). Кај македонските композитори од втората генерација таа врска се проширува кон посложена уметничка обработка. Народната традиција станува основа за професионално композиторско мислење, а не само извор на тематски материјал.

Посебно значајна е формулацијата на Тома Прошев, според која современата македонска музика е „исто толку фолклорна, колку и електрична, исто толку наша колку и општа“ (Прошев, 1977, стр. 27). Оваа мисла добро ја изразува двојната ориентација на македонската професионална музика во втората половина на дваесеттиот век: таа е втемелена во националното, но истовремено отворена кон современите европски и светски музички текови.

Во ваквиот историски развој се поставува улогата на композиторот, педагог, есеист, професор и академик Властимир Николовски. Тој припаѓа на втората генерација македонски композитори, но неговото значење ја надминува рамката на индивидуалното творештво. Николовски е дел од генерацијата што ја презема веќе

поставената основа на македонската професионална музика и ја развива кон посложени жанрови, современи техники и поизразена национална препознатливост.

Неговата педагошка дејност има особено значење. Од учебната 1955/1956 година до 1973 година професор Властимир Николовски работи во средното музичко училиште „Стефан Мокрањак“ во Скопје, а од 1962 до 1966 година и на музичката катедра на Педагошката академија во Скопје. Преку овие две образовни средишта тој учествува во создавањето изведувачи, наставници и музички кадар што понатаму ќе го развива музичкиот живот и во Скопје и во внатрешноста на Македонија (Герасимовска-Димитровска, 2019).

Професор Властимир Николовски има улога што е карактеристична за првите генерации македонски музички професионалци. Во младата македонска музичка култура композиторот често е истовремено педагог, организатор, есеист, јавен културен работник и мислител на музичката стварност. Кај Николовски овие улоги се поврзани во единствен профил. Неговата дејност е творечка, педагошка и интелектуална, а токму таа повеќеслојност го поставува меѓу личностите преку кои се гради македонската професионална музика.

Како композитор, Властимир Николовски создава обемен и разновиден опус со повеќе од 130 композиции. Неговата музика е изведувана во повеќе од дваесет држави во Европа, Азија и Америка, а тој освоил повеќе од четириесет награди. Овие податоци го поставуваат како една од водечките фигури во повоената македонска музика (Герасимовска-Димитровска, 2019).

Неговата есеистичка и публицистичка дејност е исто така значајна. Текстовите за традицијата во македонското музичко творештво, за хероиката и револуционерната тематика, за ангажираната музичка мисла и за состојбите во повоената музика покажуваат автор кој создава музика и истовремено размислува за нејзината историска, општествена и културна функција. Затоа Николовски треба да се разгледува како композитор, но и како сведок, толкувач и учесник во развојот на македонската музичка култура.

Во неговото творештво македонската традиција добива современ уметнички облик. Според тематско-идејната поставеност на опусот, кај Николовски се среќаваат дела инспирирани од фолклорот, духовната традиција, танецот „Тешкото“, хуморот и

сатирата, тажалката и посмртниот марш, херојската тематика, детската музика и други извори. Оваа тематска разновидност го открива создавањето на неговиот авторски јазик преку поврзување на македонската традиција со современи композиторски постапки (Герасимовска-Димитровска, 2019; Коловски, 1996).

Во оваа развојна перспектива може да се постави и „Концертот за пијано и оркестар“ од Властимир Николовски, создаден во 1978 година. Делото има значење како показател на зрелоста на македонската професионална музика. Фактот што станува збор за прво дело за пијано и оркестар во македонската професионална музика покажува дека до крајот на седумдесеттите години веќе постојат солистички кадар, оркестарска практика, диригентска култура, публика, критичка сцена и композиторска мисла способна да создаде голема концертна форма. Затоа концертот може да се смета како резултат на претходните развојни процеси: од народната и аматерската музичка практика, преку повоеното создавање професионален музички живот, до зрелата национална композиторска школа.

7. Заклучок

Историскиот тек на македонската професионална музика во дваесеттиот век претставува процес на постепено преминување од народна, црковна, градска и аматерска музичка практика кон организирана професионална уметничка култура. Овој процес се одвива во сложени политички и општествени услови, но токму тие услови ја прават улогата на народната традиција уште позначајна. Народната музичка култура го зачувува идентитетот и подоцна станува основа за создавање национален композиторски јазик.

Повоениот период носи интензивна изградба на музичкиот живот: симфониски оркестар, опера, балет, професионални здруженија, радиоансамбли, музички училишта, педагошки центри, високо музичко образование и музички манифестации. Овој развој создава услови за појава на втората генерација македонски композитори, која го проширува македонското творештво кон инструментални, оркестарски, вокално-инструментални и современи форми.

Во тој историски процес композиторот, педагог, есеист, професор и академик Властимир Николовски има значајна улога. Тој е дел од генерацијата што ја оформува македонската национална композиторска школа, но истовремено учествува и во создавањето музички кадар, во развојот на музичката мисла и во афирмацијата на македонската професионална музика. Неговото творештво ја поврзува народната и духовната традиција со современиот композиторски јазик, а неговата педагошка и есеистичка дејност го поставуваат како една од клучните личности во македонската музичка култура.

„Концертот за пијано и оркестар“ ја потврдува оваа историска зрелост. Делото сведочи за постоењето на развиен музички систем, изведувачки кадар, оркестарска култура и композиторска мисла способна да ја обедини националната традиција со современиот концертен израз. Затоа, Властимир Николовски може да се разгледува како личност преку која се втемелува еден поширок историски процес: создавањето, професионализацијата и естетското созревање на македонската музичка култура.

ЛИТЕРАТУРА

Анастасова-Чадиковска, С. (1997). 50 години исполнителска уметност во Р. Македонија. Музика, 1, 15.

Белградска филхармонија. Историја. Белградска филхармонија.

Герасимовска-Димитровска, О. (2019). Аспекти на влијание на мелодијата врз репродуктивниот процес спроведено низ делото „Концерт за пијано и оркестар“ од академик Властимир Николовски. Необјавен докторски труд, Факултет за музичка уметност, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.

Голабовски, С. (1999). Историјата на македонската музика. Скопје: Просветно дело.

Коловски, М. (1996). Корени и цутови: Фолклорот во творештвото на Властимир Николовски. Скопје.

Коловски, М. (1997). Сојуз на композиторите на Македонија 1947–1997. Музика, 1, 7.

Манчев, Т. (2012). Движечкиот (мобилен) фактор во вториот став кај кантатата „Сердарот“ од Властимир Николовски. Струшка музичка есен 2012, 114.

Мосцова, Н. (1991). Nationalism as an Aesthetic Category in Slavic and Balkan Musical Cultures. Реферати од научен собир одржан од 24 до 26 октомври, Белград.

Николовски, В. (1982a). Хероиката и револуционерната тематика во повоеното македонско музичко творештво. Македонска музика, 5, 72.

Николовски, В. (1982b). Традицијата во македонското музичко творештво. Македонска музика, 5, 79–80.

Николовски, В. (1986). Музичирањето и ангажираната творечка мисла за време на Народноослободителната борба во Вардарска Македонија. Македонска музика, 6, 93–95.

Ортаков, Д. (1982). Музичката уметност во Македонија. Скопје: Македонска ревија.

Прошев, Т. (1977). Некои размислувања за музиката. Македонска музика, 1, 27.

Прошев, Т. (1986). Современа македонска музика. Пула: Истарска наклада.

Conservatoire de Paris. History. Conservatoire national supérieur de musique et de danse de Paris.

Croatian Music Institute. History. Hrvatski glazbeni zavod.

University of Music and Performing Arts Vienna. History. University of Music and Performing Arts Vienna.